

Av Robin N Spegel efter augustpris-nominerade romanen *Himlabrand* av Moa Backe Åstot

HIMLABRAND ALMMESJNJIBTJO

En himlastormande samisk berättelse om kärlek och identitet

SAMTALSHANDLEDNING

HIMLABRAND / ALMMESJNJIBTJO
Av: **Robin N Spegel** efter romanen Himlabrand av **Moa Backe Åstot**
Regi: **Patrik Pettersson**
Scenografi: **Josefin Hinders**
Kostym- & maskdesign: **Linnea Arminda & Farah Davids**
Kostymdesign (samisk kostym): **Sara Svonni**
Ljus- & ljuddesign: **Emanuel Arvanitis**
Kulturcoach & kompositör: **Paul Ol Jona Utsi**
Koreograf: **Camilo Ge Bresky**
Dramapedagog: **Malin Byman**

På scen: **Kristian Tapio, Marja Utsi, Jesper Bark Brandin, Karin Ronnie**

Språk: **svenska, lulesamiska, nordsamiska**

Längd: **60 min**

Målgrupp: **åk. 6-9**

Ett samarbete mellan **Dalateatern** och **Giron Sámi Teáhter**

DALATEATERN GIRON SÁMI TEÁHTER

Innehåll

VÄLKOMMEN TILL DALATEATERN 3
GIRON SÁMI TEÁHTER 3
HUR ANVÄNDER JAG SAMTALSHANDLEDNINGEN? 4
KOPPLINGAR TILL LÄROPLANEN 4
INNAN FÖRESTÄLLNINGEN 5
ATT BESÖKA TEATERN 5
ÖVNINGAR 5
LÄNKAR TILL YTTERLIGARE MATERIAL 6
INFORMATION OCH FÖRBEREDELSE INFÖR FÖRESTÄLLNINGEN *HIMLABRAND* 6
PRAKTISK INFORMATION 7
REGISSÖR PATRIK PETTERSSON SÄGER 8
HÄLSNING FRÅN SKÅDESPELARNA 8
KOREOGRAFI 8
TEMATISK REFLEKTION 9
NORMER 9
MANLIGHETSNORMER / MACHOKULTUR 10
HBTQIA+ 11
LYSSNA – PORTRÄTT I SÁPMI 11
SAMISK KUNSKAPSBANK 12
FILMER FRÅN UR 12
BEGREPPSFÖRKLARINGAR: 13
FÖRDJUPA ERA KUNSKAPER 16
EFTER FÖRESTÄLLNINGEN 17
MINNAS TILLSAMMANS 17
REFLEKTERA KRING KARAKTÄRERNA 18
FÅNGA UPP EFTERARBETET 18
FÖRDOMAR 19
SAMTALSSPELET 19
BILDER PÅ KARAKTÄRERNA 20

VÄLKOMMEN TILL DALATEATERN

Dalateatern- Länsteatern i Dalarna har funnits sedan 1975.
Dalateatern har ett uppdrag att spela teater för hela Dalarnas län. Vi är er teater!
Vi gör oftast tre till fem produktioner per år. Barn- och ungdomspjäser spelas dagtid för skolpublik, ibland kvällstid för offentligheten på exempelvis skollov. De andra produktionerna spelas för offentligheten på kvällar och helger, mer riktad till en äldre, vuxen publik.

Vårt teaterhus finns i Falun, men vi turnerar och spelar på många andra platser i hela Dalarna. Då tar vi med oss all scenografi och bygger upp scenen på den plats där vi ska spela. Dalateatern har en fast anställd dramapedagog som vår skolpublik får möta före och/eller efter föreställningen, för att fördjupa teaterupplevelsen genom att arbeta med och fundera kring pjäsens tematik. Då är det ni som publik som får vara aktiva, era tankar är det som är viktigt och det som skall få ta plats!

De skådespelare som arbetar på Dalateatern har konstnärliga högskoleutbildningar eller motsvarande. På teatern arbetar även kostymmästare, rekvisitör, maskör, producent, kommunikationsansvarig, sufflör, regissör, belysningsmästare och många, många fler. Det är många olika kunskaper som behövs för att driva en teater.
I mån av tid genomför vi även en hel del andra projekt utöver våra teaterproduktioner. Läs mer om oss på vår hemsida: www.dalateatern.se

Eftersom detta är en samarbetsproduktion mellan två teatrar följer här nedan en presentation av Dalateaterns samarbetsteater för Himlabrand.

GIRON SÁMI TEÁHTER

Giron Sámi Teáhter är samiska folkets teater och en angelägenhet för hela Sverige. Teatern har sina rötter till den fria teatergruppen Dálvadis, en pionjärverksamhet utan fast scen, som spelade på samiska språk med turnéer i Norden, Europa och Kanada.
1992 etablerades Sámi Teáhter och bytte namn till Giron Sámi Teáhter 2009. Teatern har egen scen, lokaler och administration i Kiruna. Giron Sámi Teáhters uppdrag är att bedriva professionell scenkonst med den samiska kulturen och identiteten som grund och främja de samiska språken genom att lyfta samhällsaktuella frågor.

Giron Sámi Teáhter är en viktig arena för scenkonst och utvecklar scenkonst som främst vänder sig till alla samer. De olika produktionerna riktar sig till barn, ungdomar, vuxna och äldre. Teatern har en repertoar där publiken kan ta del av föreställningar utifrån sitt eget modersmål och sina språkkunskaper. Det innebär att samiska språk och svenska används som scenspråk. Alla teaterns föreställningar turnerar i det samiska traditionella bosättningsområdet, Sápmi samt i övriga delar av Norden.
https://samiteahter.org/sv/hem/

HUR ANVÄNDER JAG SAMTALSHANDLEDNINGEN?

I handledningen finns tips på hur ni kan förbereda er inför teaterbesöket samt hur ni kan samtala och arbeta tillsammans efteråt. Du som lärare känner dina elever bäst och avgör vilka övningar som passar just er. Se därför detta som *förslag* och känn dig fri att anpassa innehållet utifrån dina elevers behov.
Vi erbjuder en *möjlighet* till förberedelse innan, samt reflektion efteråt. När vi pratar om våra upplevelser är det viktigt att frångå tankar om rätt eller fel och bra eller dåligt, vi har alla upplevt olika saker. Det kan finnas lika många tolkningar och upplevelser som det finns personer i rummet. Ingens upplevelse är mer rätt än någon annans. Oavsett vad vi tyckte om föreställningen har vi alla *upplevt* något. Det är bra att utgå från just *upplevelsen.*
Låt reflektionen vara fri från prestation, vissa behöver reflektera inåt och lämnas i fred med sina egna tankar, andra vill gärna samtala med andra. Därför föreslår vi ibland olika alternativ att utföra övningarna på, du som lärare kan välja vad som passar bäst för gruppen eller enskilda elever.

KOPPLINGAR TILL LÄROPLANEN

Skolans uppdrag:
-”Skolan ska aktivt verka för jämställdhet. Skolan ska därmed gestalta och förmedla lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter för flickor och pojkar, kvinnor och män…//…Skolan ska därigenom bidra till att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska könsmönster och hur de kan begränsa människors livsval och livsvillkor.”
-”Skolan har ett ansvar för att eleverna återkommande under skolgången får möta frågor som rör sexualitet, samtycke och relationer. ”
-”Skapande och undersökande arbete samt lek är väsentliga delar i det aktiva lärandet. ”
-”Skolan ska stimulera elevernas kreativitet, nyfikenhet och självförtroende samt deras vilja att pröva och omsätta idéer i handling och lösa problem.”
Grundläggande värden - Förståelse och medmänsklighet:
-”Skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Utbildningen ska präglas av öppenhet och respekt för människors olikheter.”
-”Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. ”
- Saklighet & allsidighet: ”Skolan ska vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram. Den ska framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjligheter till sådana.”
Svenska - Tala, lyssna och samtala:
-”Olika former av samtal. Att lyssna aktivt, ställa frågor, uttrycka tankar och känslor samt resonera och argumentera i olika samtalssituationer och i samband med demokratiska beslutsprocesser.”
- ”Resonemang om texter med koppling till sammanhang inom och utanför texten samt till den egna läsupplevelsen.”
Religionskunskap - Etik och livsfrågor:
-”Samtal om och reflektion över vardagliga moraliska frågor utifrån elevernas egna argument och olika religiösa tolkningar. Sådana frågor kan till exempel handla om ansvar, utanförskap, kränkningar, jämställdhet och sexualitet. ”
-”Samtal om och reflektion över livsfrågor utifrån elevernas egna tankar och olika religiösa tolkningar. Sådana frågor kan till exempel handla om vad som är viktigt i livet och olika föreställningar om vad som händer efter döden.”

Samhällskunskap: ”De mänskliga rättigheterna och deras betydelse, inklusive barnets rättigheter i enlighet med barnkonventionen. Principen om likabehandling, inklusive skydd mot diskriminering.”
-” reflektera över mänskliga rättigheter samt demokratiska värden, principer, arbetssätt och beslutsprocesser.”
- Åk.4-6: ”Urfolket samerna och övriga nationella minoriteter i Sverige. De nationella minoriteternas rättigheter.”
Åk.7-9: ”De nationella minoriteterna och samernas ställning som urfolk i Sverige samt vad deras särställning och rättigheter innebär.”
Fritidshemmet - Skapande och estetiska uttrycksformer
-”Skapande genom olika estetiska uttrycksformer, till exempel lek, bild, musik, dans och drama.”
-”Tolka och samtala om olika estetiska uttryck.”

INNAN FÖRESTÄLLNINGEN

I detta kapitel hittar du först allmänna tips om att gå på teater med sina elever, hur ni på ett lekfullt sätt kan förbereda er inför besöket. Sedan följer mer specifika tips på förberedelse inför den föreställning ni skall få se, *Himlabrand.*

ATT BESÖKA TEATERN

ÖVNINGAR

ETT-ORDS-RUNDA: Vad är teater? Var och en säger ett ord de tänker på när de hör ordet teater. Det skall vara icke-värderande ord. Exempelvis ord som handlar om vad som finns på en teater, vad man kan göra på en teater, vilka som arbetar där osv.

Alternativ 1 Skriv på lappar, lägg i en ask. Läraren läser upp alla ord.

Alternativ 2 Prata två och två och bestäm ett ord gemensamt som sedan berättas för hela gruppen.

Alternativ 3 Brainstorma fritt, skriv upp det eleverna säger på tavlan.

Dyker det upp några frågor kan ni söka efter svaret tillsammans i exempelvis teaterordlistan *(se länk till dokument nedan)* eller ta med frågorna till oss på teatern när ni kommer hit.

ATT VARA PUBLIK: Du kan vara publik på en mängd olika platser och på en mängd olika sätt. Beroende på var du är publik någonstans finns det olika förhållningsregler. Här kommer en övning ni kan göra som handlar om att vara PUBLIK. Klicka på länken nedan så får ni ta del av övningen via en **filmad instruktion**: https://youtu.be/98DE6Hgjgzk

FÖLJDFRÅGOR: Vilken skillnad är det på olika publiktyper? Ex. en publik som går på en: Fotbollsmatch / Biljardtävling - hur mycket kan de låta? Röra på sig?

Bio / Teater -hur mycket kan en bio/teaterpublik låta? Röra på sig? Kan publiken på teatern äta popcorn samtidigt? Varför? / Varför inte?

Jämför gärna fler publikgrupper med varandra

ALTERNATIVA SÄTT ATT UTFÖRA ÖVNINGEN:

Alternativ 1 Hitta bilder på olika publikgrupper, låt gruppen gissa vad de är publik till. Se till att själva evenemanget finns med i bilden också. Så du bara kan täcka över det och sen visa hela bilden för klassen efter att de gissat.

Alternativ 2 Gör enbart en brainstorming kring vilka olika typer av evenemang det finns där man kan vara publik. Samtala sedan kring vilka skillnader och likheter det finns dem emellan. Helgrupp eller två och två.

TILL DIG SOM PEDAGOG: Låt gärna teaterbesöket vara fritt från uppgifter som syftar till att få bekräftelse på att eleverna förstått handlingen. Undersök i stället nyfiket varje elevs *upplevelse* av föreställningen. Forskning visar att många elever upplever en stress då de tar del av scenkonst för att de vet att de kommer få frågor efteråt om vad det handlade om. En oro kan då väckas över att inte förstå allt som teatern/dansen osv försöker förmedla. Prata om att det är ok att inte förstå allt, alla förstår på sitt sätt och hittar sin mening av det man tagit del av. Genom att dela med sig av sina olika tolkningar och upplevelser kan vi skapa en fördjupad och bredare förståelse för föreställningen i sig men också för varandra.

Se om ni kan hitta samtal som knyter an föreställningens tematik till elevernas egen vardag och verklighet.

LÄNKAR TILL YTTERLIGARE MATERIAL

- Dokument specifikt för Dalateatern, om att förbereda en grupp för att komma till en teater och se en föreställning samt förbereda för samtal om scenkonst. *De två övningarna ovan är från detta dokument.* Här finns även en **TEATERORDLISTA**: Prata-om-teater-20250904.pdf
- Bra material framtaget av Riksteatern, som handlar om att möta scenkonst tillsammans med en ung publik: Riksteatern-Att-oppna-nya-varldar.pdf
- Föreläsning om Riksteaterns modell för samtal **efter** en scenkonstupplevelse: En väv av tecken - samtal om scenkonst med barn och unga - YouTube

INFORMATION OCH FÖRBEREDELSE INFÖR FÖRESTÄLLNINGEN *HIMLABRAND*

Detta kapitel är uppdelat i olika delar, praktisk information, tematisk reflektion, hälsning från regissör och skådespelare samt en fakta-del om samisk historia och kultur. **Det är upp till er** hur mycket ni vill förbereda i förväg och vilka delar ni vill använda er av! Ni vet vad som passar era elever och vilka behov av förberedelse som finns.

Vi uppmuntrar er dock att arbeta med kapitlet *tematisk reflektion* innan ni ser föreställningen. De andra delarna kan ni lika gärna arbeta med efter föreställningen.

PRAKTISK INFORMATION

Pjäsens titel: Himlabrand / Allmesnjitbitjo *(Lulesamisk titel)*

Dramatisering: Robin N Spegel **Regi:** Patrik Pettersson

En dramatisering av Moa Backe Åstots Augustprisnominerade debutroman om den 16-årige renskötaren Ánte som börjat få känslor för vännen Erik. Känslor han är rädd inte får plats i det samiska renskötarlivet. Kanske inte ens i skolan eller i FIFA-spelandet. Kanske inte ens i honom.

Är lösningen att bli ihop med Hanna? Så som Erik är ihop med Julia. Eller?

En fest där allting blir fel.
En pappa som ”hatar bögar”.
En áhkku som säger att kärleken övervinner allt.

Himlabrand är en känslostormande berättelse om att vara ung och kär. Ánte slits mellan kärleken till sina renar, det samiska arvet och sina förbjudna känslor för Erik. Berättelser om vad som hänt tidigare homosexuella i byn sätter skräck i honom – liksom erfarenheterna av hur samer genom historien blivit behandlade och tvingats kämpa för sin rätt att få finnas och vara sig själva. Samtidigt kan inte Ánte låta bli att drömma om den himlastormande kärleken.

Det är en dagsaktuell berättelse om att vara en minoritet inom ett urfolk och hur det är att vakta och värna olika kamper inom sig själv – och om kärlek. Genom Ánte får vi upptäcka delar av den samiska historien och identiteten samtidigt som vi får ett nytt perspektiv på hur det kan vara att komma ut idag.

Hör Moa berätta om sin bok i detta radioinslag; *Att vara same, renskötare och homosexuell – det handlar hennes debutroman om | Sveriges Radio*

Denna uppsättning är ett samarbete mellan **Dalateatern** och **Giron Sámi Teáhter**.

Flerspråkig föreställning: I pjäsen talas Lulesamiska, Nordsamiska och Svenska vi använder oss av textning via skärmar på scenen, för de delar som innehåller samiskt tal.

Teaterbesökets längd: ca. 1 timme
Samlas minst 10 min innan föreställningsstart.

Medhavd mat/frukt/dryck: Får endast ätas i paus eller efter föreställningen, ej i scenrummet.

Starkt ljud och ljus förekommer.

I föreställningen förekommer bilder på verkliga personer som inte är namngivna och som vi inte lyckats identifiera. Bilderna kommer från boken *Svenska folktyper* av rasbiologen Herman Lundborg. Bilderna som vi använder i utbildnings-syfte, förstår vi kan upplevas provocerande. Vi visar dessa bilder med största respekt för de individer som en gång porträtterats. Har ni frågor om bilderna är ni välkomna att kontakta Dalateatern eller Giron Sámi Teater.

REGISSÖR PATRIK PETTERSSON SÄGER

”Himlabrand handlar om modet att våga vara den man är; också när omgivningen säger något annat. I en tid när negativa attityder mot HBTQI-personer ökar bland unga känns det både sorgligt och viktigt att få berätta Ántes historia.”

HÄLSNING FRÅN SKÅDESPELARNA

Klicka på länken nedan så kommer ni till en film där skådespelarna presenterar sig och hälsar er välkomna till teatern. https://youtu.be/y7ohkupug-U

KOREOGRAFI

Delar av föreställningen är koreograferade, här finns ett filmklipp från arbetet med koreograf Camilo. https://youtu.be/use34VKkSUw

TEMATISK REFLEKTION

Övningarna som följer i detta kapitel har hämtat inspiration och lånats från material som finns att ta del av i sin helhet via dessa sidor;
Bryt - Forum för levande historia , www.killar.se , www.levandehistoria.se , www.ur.se

Enligt en undersökning gjord av *Forum för levande historia* har attityden gentemot hbtqi-personer försämrats på senaste tiden, vi vill därför uppmuntra er att arbeta med normer, machokultur och öka kunskapen om allas lika rättigheter.
https://www.levandehistoria.se/publikationer/unga-tycker-om-andra-2
Alarmerande attityder mot hbtqi-personer i ny rapport - RFSL kräver åtgärder - RFSL : RFSL

Förhållningssätt i arbetet: Försök undvika att *fastna* i samtal om dem eller det som avviker från/bryter normen. Belys istället normer, hur de ser ut och vilka konsekvenser de kan föra med sig. Och inte minst, *HUR* vi kan förändra de begränsande normerna.

Med er i arbetet kan ni ha denna **ordlista** ifall ni behöver ta reda på vad olika begrepp betyder;
https://www.rfsl.se/hbtqi-fakta/begreppsordlista/

Via dessa länkar får ni koll på vad **diskriminering** och diskrimineringsgrunderna är;
Vad är diskriminering? | DO
Om diskrimineringsgrunder på lättläst svenska | DO

NORMER

Normer är något vi alla förhåller oss till hela tiden. Normer förändras och är olika beroende på var vi befinner oss och vilka vi är med. Vissa normer hjälper oss och kan få oss att fungera bättre tillsammans i samhället. Andra normer kan begränsa oss och få oss att må dåligt. De begränsande normerna kan hindra oss från att få vara oss själva fullt ut eller leva det liv vi önskar och vill. Här följer övningar som tydliggör begreppet normer.

Börja med att skriva ordet **NORMER** på tavlan, runt ordet skriver du även orden; **FÖRVÄNTINGAR, IDEAL, OSKRIVNA REGLER**. Fortsätt sedan med övningen; *Oavslutade meningar.*

OAVSLUTADE MENINGAR

Ge alla elever varsitt papper och penna.

För att få syn på vad en norm kan vara kan denna övning vara till hjälp. Ledaren läser upp de oavslutade meningarna och eleverna skriver ner slutet/slutordet på meningen på sitt papper. Säg att det inte finns några rätt eller fel, de skriver ner det första de kommer att tänka på.

- När någon fyller år ger man…
- När vi ska betala i affären ställer vi oss i…
- I actionfilmer är hjälten ofta en…

- Om någon klär av sig naken på bussen blir de flesta…
- Om jag vill säga något på lektionen måste jag…
- I kärleksfilmer är det ofta en tjej som är kär i en…
- Majoriteten av Sveriges chefer är…
- Majoriteten av Sveriges politikers hudfärg är…

Om många skrivit liknande avslut på en mening, så antyder det att det finns en stark norm kopplat till den meningen. Alltså något som vi alla känner av även om det inte är uttalat. Sortera in meningarna utifrån orden; *FÖRVÄNTINGAR, IDEAL, OSKRIVNA REGLER.* Vilken mening tycker ni hör till vilket ord? Det finns inga rätt eller fel, låt det vara ett öppet samtal.

Du som lärare kan ha med dig följande som hjälp i samtalen;
Normer är; *Beroende på plats/situation, Föränderliga, Självklara, Beror på tid, Något vi lär oss, (får) Konsekvenser* ex.
Självklara- för de allra flesta av oss är det en självklarhet att inte klä av sig naken på en buss. För en ettåring kanske inte lika självklart ännu, **något vi lär oss**
Beror på tid- förr i tiden räckte det kanske inte att räcka upp handen i skolan. När du skulle säga något var du tvungen att ställa dig upp intill bänken.
Konsekvenser- om de flesta chefer är män, kanske jag som tjej inte tänker att jag kan bli chef ex. *(de kan begränsa våra livsval)*
Föränderliga- bara för att det ser ut på ett sätt nu, betyder det inte att det alltid kommer se så ut, **normer går att förändra!**

FILM SOM FÖRKLARAR NORMER

https://www.levandehistoria.se/video/en-film-om-normer

FRÅGOR

- Vilka normer kan hjälpa oss?
- Vilka normer begränsar oss?
- Hur skapas normer?
- Hur/Var/När lär vi oss dem?
- Hur kan normer förändras?

MANLIGHETSNORMER / MACHOKULTUR

Vissa normer är specifika för tjejer och killar, hur tjejer/killar förväntas vara och bete sig. Dessa normer är ofta begränsande och *kan* bidra till psykisk ohälsa. Ta er tid att gemensamt reflektera över vad just manlighetsnormen kan ha för påverkan på våra liv.

FILMER OM MANLIGHETSNORMER

Se filmerna *Våld, Relationer* och *Killnormer* som lyfter normer kring killar och manlighet *(filmerna är mellan 2-3.30 min långa)* Prata gärna om följdfrågorna nedan efteråt.

Här hittar ni filmerna: https://killar.se/vara-stod/filmer

FRÅGOR:

- Vilka normer tas upp i filmerna?
- Vilka upplevs som begränsande normer?
- Vilka förslag har de för att ”låsa upp” de begränsande normerna? Finns fler förslag?
- De nämner machokultur, vad är det?
- Vilka konsekvenser för machokulturen med sig?

HBTQIA+

Se avsnitt 1 från serien *”Tack gud jag är homo”* från URPlay *(länk nedan)* för att få en tydlig förklaring av vad HBTQIA+ står för och hör unga personer berätta om hur det var för dem att komma ut och hur de upplever skolmiljön idag. I programmet får vi även möta två personer som kommit ut i strängt religiösa familjer; Tack gud jag är homo: Tack gud jag är jag | UR Play

Följande frågor är tagna ur handledningen som finns till serien. Den går att ladda ner i sin helhet via samma länk som ovan;

FRÅGOR:

- När är det relevant att fråga om någons sexuella läggning eller könsidentitet? När är det inte ok?
- Hur ofta behöver en heterosexuell cis-person berätta för andra vad det innebär att vara heterosexuell eller cis? Varför är det så?
- Hur kan vi öka vår egen kunskap om ex. olika könsidentiteter?
- Hur skulle er skola kunna bli *mer* inkluderande och en trygg plats för alla?

LYSSNA – PORTRÄTT I SÁPMI

Hör Tove Fahlgren berätta sin historia om rädslan att vara tvungen att välja mellan att vara lesbisk och att vara same. sverigesradio.se/avsnitt/trodde-hon-var-ensam-tills-hon-motte-andra-queera-samer-portratt-i-sapmi *Fler avsnitt om queera berättelser från sameradion hittar ni via samma länk.*

***Länkar:** Garmeres, en organisation av och för queera samer; https://garmeres.com/en

Queering Sápmi – *Utställning och bok som ger röst åt samer som bryter normer och går sin egen väg där normen säger annat.*

FRÅGOR:

- Tove pratar om att hon förändrats många gånger i livet. Vad menar hon? Slutar vi förändras vid något tillfälle i livet? När? Varför? Varför inte?
- Hur skapas vår identitet? Kan vi ha flera identiteter? Kan vi välja bort en identitet?
- Vad kan få en att känna att man måste välja bort sin familj?
- Vad betyder internaliserad rasism?

SAMISK KUNSKAPSBANK

I Himlabrand får vi träffa Ánte, hans vänner och familj som är samer. Samer är ett av världens urfolk. Med urfolk menas ursprungsbefolkning eller urbefolkning, alltså en grupp människor vars förfäder levde på en plats, ett särskilt geografiskt område långt innan nuvarande gränsdragningar och modern samhällsbyggnad bredde ut sig där och erövring/kolonisation av deras marker skedde. Ett urfolk har ofta egna traditioner och kulturella yttringar. I denna del vill vi ge möjlighet till viss inblick och förförståelse för samisk kultur och historia, och vissa delar som nämns i pjäsen.

Börja med att se denna film *på 1 min 32 sek*
https://www.youtube.com/watch?v=ph7eH7DNVrc för att få en första överblick.

FILMER FRÅN UR

Se de fyra filmerna, du som lärare/pedagog kan skapa ett gratiskonto då kan du även ta del av samtalshandledningar kopplade till varje enskild film. Här hittar ni filmerna: https://urplay.se/serie/204020-min-samiska-historia Filmerna är ca. 15 min långa, ni kan välja att använda samtalshandledningarna från UR eller så kan ni prata utifrån våra förslag på följdfrågor som följer här nedan;

FRÅGOR:

Film 1 - Vi får aldrig glömma

- Vad kan vara bra med att känna till sitt lands historia?
- Varför tror du att så många inte känner till Sveriges koloniala och rasbiologiska historia?
- Ta reda på vad assimilering betyder.

Film 2 – Som en främling i eget land

- Vad är det som gör att man känner sig hemma på en plats?
- Vad skulle du sakna mest om du tvingades flytta från den plats du kallar hemma?

Film 3 – Vi är alla lika

- Vad är det som gör mig till mig? Hur skapas min identitet?
- Vilka urbefolkningar finns i världen?

Film 4 – Att ta tillbaka det som är mitt

- ”Språk är makt” vad menas med det uttrycket?
- Hur ser människans koppling till naturen ut i dag?

BEGREPPSFÖRKLARINGAR:

Se filmerna från UR och ha listan med er som stöd. Den ger endast kortfattade förklaringar kring begreppen. Informationen i listan är hämtad från www.samer.se om annan källa inte anges i direkt anslutning till citaten.

Sápmi – ”Sápmi kallas samernas landområde som sträcker sig över Sverige, Norge, Finland och Ryssland. Sápmi som begrepp innefattar både landet Sápmi och urfolket samerna. ” Här finns en karta över Sápmi; https://samer.se/karta?lattlast=true

Samer – ”Samerna är ett av världens **urfolk** och det enda erkända urfolket i Europa. Gemensamt för världens urfolk är att de levt på samma plats genom historien, före det att länderna koloniserats. De har en egen kultur, eget språk och egna sedvänjor som skiljer sig från samhället runtomkring.”

Samiska – ” Eftersom samerna är en förhållandevis liten folkgrupp kallas ibland alla samiska språk för samiska, men samiska är de facto inte bara ett språk utan flera. I Sverige talas nordsamiska, lulesamiska, pitesamiska, umesamiska och sydsamiska. ”
I föreställningen talas både Nordsamiska och Lulesamiska, här följer en liten ordlista med de två olika språkvariationerna. Den innehåller några av orden som sägs i pjäsen;

Lulesamiska	**Nordsamiska**	**Svenska**
Buorisboahtem	Bures boahtin	Välkommen
Buoris	Bures	Hej
Áhkko	Áhkku	Farmor/mormor
Addjá	Áddjá	Farfar/morfar
Ándagis	Ándagassii	Förlåt
Buorre	Buorre	Bra
Gähttjit	Gehččet	Titta *(till flera)*
Meit	Maid	Va?
Svarkav	Niesti	Fika/Matsäck
Gijtto	Giitu	Tack
Tjábbe	Čáppat	Vacker
Gieresvuohta	Ráhkisvuohta	Kärlek

Rennäringen – ” Renskötsel är en central och mycket betydelsefull näring i det samiska samhället. Den är inte bara ett sätt att hitta en inkomst - den är också bärare av en lång kulturell tradition och en samisk identitet.

Renskötseln är intimt sammankopplad med den samiska kulturen och har traditioner mycket långt bakåt i tiden. Den har under tusentals år utvecklats från jakt på vildren till dagens renskötsel.” www.samer.se

”Renarna behöver röra sig över stora områden för att hitta betesmarker både sommar- och vintertid. En del flyttar från norska gränsen österut, ända till kusten. Renskötseln följer renens naturliga vandringsvägar sedan urminnes tider.” *Paul Ol Jona Utsi – Kulturcoach Giron Sámi Teáhter*

Renmärke – ” Varje ren har en ägare och varje renägare har sitt specifika märke. Märket består av olika snitt i olika kombinationer som skärs in i renens båda öron. Renmärket är personligt och följer oftast släktens märken, det innebär att grundsnitten är desamma men att mindre snitt markerar den enskilda ägaren i familjen.”

Renskötselåret – ”Samerna kallas ibland de åtta årstidernas folk. Det härstammar från de åtta årstiderna i renskötselåret.” Se länk för att få bilder för varje årstid; https://samer.se/renskotselaret

Duodji – ”Samer har i alla tider tillverkat sina redskap och sytt sina kläder. Produkterna har skapats utifrån material som fanns i naturen: rötter, björknäver, skinn, senor, renhorn med mera. Samisk slöjd - både hårdslöjd och mjukslöjd - kallas *duodji*.

Samer har tillverkat de bruksföremål man behövt, så som knivar, förvaringskärl och kläder. Under nomadtiden, när de samiska familjerna flyttade med sina renar fanns det inte plats för saker man inte behövde. Allt man förde med sig fyllde en funktion och föremålens former var anpassade till det flyttande livet.” Här kan ni hitta mer information och lektionsupplägg om Duodji; www.sameslojdstiftelsen.com

Kolt – ” Samernas traditionella dräkt kallas kolt. Förr i tiden användes kolten som vardagsplagg. Idag bärs den mest på dop, bröllop, begravningar och vid andra speciella händelser.

Kolten ser olika ut i olika delar av Sápmi och visar vilken släkt och vilket område man tillhör. Förr i tiden gjorde man kläder mest av renens skinn och päls, men även av olika ylletyger, så som kläde och vadmal. Idag finns många tyger att välja på.

Till kolten används bälte. En del har sjal eller barmkläde (en slags bröstlapp). Till varje kolt finns även skoband som man lindar runt skoskaften samt mössa.” - *Sara Svonni, samisk kläddesigner och kostymdesigner koltar i Himlabrand*

I föreställningen får ni se tre lulesamiska manskoltar och en nordsamisk manskolt av typen karesuandokolt. Via länken får ni se och höra Sara Svonni, samisk kläddesigner berätta om koltarna i föreställningen:
Del 1: https://youtu.be/d0E_DQpIZl0 , **Del 2:** https://youtu.be/mmc8i2kUZ-w

Jojk – ”Det sägs att den traditionella jojken är den äldsta musikformen i Europa och den utövas fortfarande av både äldre och yngre samer. Idag finns också flertalet samiska artister som skapar modern musik och några av dessa smakprov finner du via denna sida:” https://samer.se/3738

Jokkmokks marknad – ”är en årlig vintermarknad i Jokkmokk som grundades 1605 och hålls den första torsdagen till lördagen i februari…//…Marknaden är en samlingsplats för samer från hela Sápmi, och har utvecklats till att bli en folkfest med kulturaktiviteter. Nu för tiden blandas de vanliga marknadsknallarna med försäljare av lokalt konsthantverk och samiska produkter. Jokkmokks marknad firade 400-årsjubileum 2005. Det året hade marknaden över 76 000 besökare.” Jokkmokks marknad – Wikipedia

Bilder från jokkmokksmarknad.se

Samiska nationaldagen – 6 februari är samernas nationaldag. Jokkmokks marknad sammanfaller med samiska nationaldagen.

Kolonisering – När en stat tar ett annat område som man inte äger. Samernas områden har blivit koloniserat av Sverige, Norge, Danmark, Finland och Ryssland.

Rasbiologi – ”För 100 år sedan delades människor in i långskallar och kortskallar. Samerna var kortskallar och därmed ansedda som en lägre stående ras. Skallmätningarna utfördes av Statens rasbiologiska institut som fanns kvar ända till slutet av 50-talet.” Herman Lundborg ledde den rasbiologiska forskningen av samer i Sverige.
I föreställningen förekommer bilder på verkliga personer som inte är namngivna och som vi inte lyckats identifiera. Bilderna kommer från boken *Svenska folktyper* av rasbiologen Herman Lundborg. Bilderna som vi använder i utbildningssyfte, förstår vi kan upplevas provocerande. Vi visar dessa bilder med största respekt för de individer som en gång porträtterats. Har ni frågor om bilderna är ni välkomna att kontakta Dalateatern eller Giron Sámi Teáhter.

Nomad –”kringvandrande herde; kringflyttande person, icke bofast” https://www.synonymer.se/sv-syn/nomad

Nomadskola – ”Den första skolan för samer startade 1632 i Lycksele. De styrande ville att samiska pojkar skulle lära sig läsning och kristendom. Pojkarna skulle sedan göra andra samer kristna. 1913 bestämde riksdagen att starta **nomadskolor** för samebarn.
I nomadskolan skulle barnen bo och gå i skola i kåtor. Man trodde att de skulle sluta som renskötare om de bodde och gick i skola i hus…//…Skolan var bara för renskötande samers barn. Barn till samer som inte var renskötare skulle gå i svenska folkskolan.”

”Kyrkoherden i Karesuando, Vitalis Karnell, var en av de sakkunninga i utredningen inför reformen. Han skrev: "Gynna gärna lapparna på allt sätt, gör dem till sedliga, nyktra och nödtorftigt bildade människor, men låt dem inte läppja på civilisationens bägare i övrigt, det blir i alla fall bara ett läppjande, men det har aldrig och skall aldrig bli till välsignelse. Lapp ska vara lapp."

Tvångsförflyttning – ”När länder drar gränser mellan varandra kan de stängas för ett folk som tidigare rört sig fritt. Då kan ibland ett folk välja att flytta till andra marker, men det kan också *tvingas* att flytta…//…När Sverige och Norge år 1905 slutade att vara en union bestämde länderna att stänga gränsen. Många samer i norra Sverige hade då ingenstans att ta sina renar på sommaren. Sverige bestämde då att flytta familjer söderut. Där bodde redan samer men staten menade att det fanns plats för fler.
Renarna sköttes på olika sätt av de samer som kom flyttande och de som redan bodde i området. Därför blev det från början besvärligt.”

FÖRDJUPA ERA KUNSKAPER

- Lektionsupplägg för åk.4-6 och åk.7-9; Årskurs 4-6 - Samer.se , Årskurs 7-9 - Samer.se
- Amnesty Sápmi | Opinionsbildning kring samiska rättigheter , www.saminuorra.org
- Lektionsupplägg om nationella minoriteter; Nationella minoriteter - Forum för levande historia
- Kunskapsnätverk för samisk hälsa: Samisk Hälsa – Kunskapsnätverket Samisk Hälsa

www.samer.se , www.samer.se/fattasapmi , www.sametinget.se , www.sameslojdstiftelsen.com

EFTER FÖRESTÄLLNINGEN

I detta kapitel hittar ni övningar och frågeställningar som syftar till vidare reflektion och fördjupning av teaterupplevelsen. Det finns många sätt att förstå en teaterföreställning på. Vi alla lämnar teatersalongen med våra egna upplevelser, tankar och känslor. Låt arbetet handla just om *upplevelsen* och undersök nyfiket vad som väckts inom varje elev. Undvik rätt och fel när det kommer till tolkning och hur de minns föreställningen.

MINNAS TILLSAMMANS

Ge eleverna post-it och varsin penna

Via vår hemsida hittar ni bilder från föreställningen Dalateatern | Mediearkiv skriv ut dem eller visa som bildspel på smartboard. Ni kan med fördel ha lugn musik på i bakgrunden medan eleverna får reflektera för sig själva en stund. Behöver ni teaterordlistan hittar ni den här; Prata-om-teater-20250904.pdf

Be eleverna numrera sina post-its 1 – 8 och sedan skriva ner;

1. En mening eller ett ord som dyker upp när du tänker på *stunden* ***innan föreställningen*** *började. (ex. känsla, minne, doft, bild, ett samtal)*
2. En mening eller ett ord som dyker upp när du tänker på ***karaktärerna*** *i föreställningen.*
3. En mening eller ett ord som dyker upp när du tänker på ***ljuset*** *i föreställningen*
4. En mening eller ett ord som dyker upp när du tänker på ***ljuden/musiken***
5. En mening eller ett ord som dyker upp när du tänker på ***masken (sminket) & kläderna.***
6. En mening eller ett ord som dyker upp när du tänker på ***scenografin.***
7. En mening eller ett ord som dyker upp när du tänker på ***efterarbetet.***
8. Skriv ner något du minns särskilt mycket från ***hela upplevelsen.***

Samla in lapparna, läs några högt, okommenterat, en fråga i taget. För att få en bild av er gemensamma minnesbild. *Läs igenom lapparna innan, du avgör om någon lapp är olämplig att läsa upp.*

Prata vidare om ljus, ljud: vad bidrog det med till berättelsen? Allt på scenen har en mening och är skapade utifrån medvetna val. Vilka val ligger bakom ljuden och ljusen? Vad ville man uppnå med hjälp av ljud och ljus?

Prata vidare om mask, kostym och scenografi: vilka platser upplevde ni att de befann sig på i berättelsen? Hur bidrog scenografin, mask och kostym till upplevelsen? Hur bidrog de till din tolkning av berättelsen? Vilka val ligger bakom mask, kostym och scenografin?

REFLEKTERA KRING KARAKTÄRERNA

Börja med att minnas alla karaktärer gemensamt.
(Längst bak i handledningen finns bilder på alla karaktärer) Arbeta enskilt eller i grupp, tänk utifrån en karaktär eller flera.

FRÅGOR:

(Frågorna är hämtade från handledningen skriven av Frida Darj till Moa Backe Åstots bok Himlabrand.)

- Hur skulle ni beskriva X som person?
- Vad är viktigt för X?
- Vad är totalt oviktigt?
- Vilka frågor eller problem (tema) brottas X med?
- Hur försöker X lösa dessa?
- Hur går det för X med det?
- Vad händer i X liv härnäst, efter det slut vi fick se i föreställningen?
- Finns något ni skulle vilja fråga X om?

Lyft samtalen i helgrupp, försök att gemensamt ge svar på de frågor som ställts till karaktärerna. **Vi tar gärna del av elevernas frågor** också, skicka dem till; malin.byman@dalateatern.se

FÅNGA UPP EFTERARBETET

I efterarbetet med dramapedagogen fick ni fundera kring någon/några ”vad är värst-frågor”. Fundera på den/dem igen, men fördjupa er lite i samtalen. Var det någon karaktär som gjorde något tydligt val utifrån dessa frågor? Övningen kan göras enskilt eller i mindre grupper då kan de få varsin fråga att prata utifrån.

Vad är värst:

Att andra har höga förväntningar på mig eller inga förväntningar alls? ***Följdfrågor:*** *Vilka förväntningar hade Ánte på sig? Från familj? Från vänner? Vad kan en konsekvens bli av att inte ha några förväntningar alls på sig? Eller för höga förväntningar?*	Att andra pratar om mig, eller att *ingen* pratar om mig? ***Följdfrågor:*** *Spelar det någon roll VAD de pratar om? Är det bättre att någon pratar illa om mig än att de inte pratar om mig alls? Varför*
Leva min dröm men inte kunna vara mig själv, eller kunna vara mig själv men inte leva min dröm? ***Följdfrågor:*** *Vad hade Ánte valt mellan renskötarlivet eller leva öppet som homosexuell? Varför? Vad kan bli*	Att ditt framtida jag skäms för den du är nu eller att den du är nu blir besviken på den du blir i framtiden? ***Följdfrågor:*** *Vad innebär de olika valen? Vad skall ha hänt eller inte hänt för att du skall*

konsekvenserna av de båda valen? Tror ni det blev så att han var tvungen att välja?	*känna besvikelse över den du blev eller skam över den du var?*

FÖRDOMAR

Börja med att se filmen från Fredens hus via denna länk:
https://youtu.be/p73LhjOYz2o?si=yW8vt1PyCOh9qq5X

Prata sedan om frågorna nedan:

- Hur uppstår fördomar?
- Påverkas fördomar av normer? Hur?
- Hur blir vi påverkade av dem?
- På vilka sätt kan vi bemöta fördomar?
- Hur kan vi ”slå hål” på en fördom? Få någon att tvivla på sin fördom?

Ytterligare material för att arbeta kring fördomar finns här; Att arbeta med fördomar - Forum för levande historia

Här hittar ni vanliga fördomar som är riktade mot samer och den samiska kulturen:
https://samer.se/3803

SAMTALSSPELET

Programbladet ni fick med er efter föreställningen har ett samtalsspel i sitt mittuppslag. Vi vill uppmuntra till samtal som kan leda till ökad förståelse för sig själv och för andra. Be eleverna fylla i frågorna för sig själva. Sedan kan du antingen låta dem samlas i smågrupper eller i par och dela med sig av sina svar *(OBS! endast de svar de själva vill dela)* och prata om följdfrågorna till varje fråga.

Uppmuntra eleverna att göra samtalsspelet med sina familjer hemma.
Familjemedlemmarna kan skriva sina svar på lappar, eller så kopierar ni upp mittuppslaget så att de som vill kan ta med sig några ex. hem till sina familjemedlemmar.

Vid frågor om denna samtalshandledning, kontakta;

Malin Byman, dramapedagog Dalateatern

malin.byman@dalateatern.se

BILDER PÅ KARAKTÄRERNA

ERIK
spelas av Jesper Bark Brandin
Tillsammans med Julia. Kompis med Ánte. Och Máhttu och Juhán såklart.

MÁHTTU & JUHÁN
spelas av Karin Ronnle och Marja Utsi
Ánte och Eriks kompisar. Spelar helst med Liverpool i FC.

JULIA
spelas av Karin Ronnle
Tillsammans med Erik.

HANNA
spelas av Marja Utsi
Ántes kompis Hanna gillar honom och hoppas nog på mer än bara vänskap.